

Cần sớm ban hành luật về quản trị khủng hoảng quốc gia

PGS, TS. NGUYỄN VĂN DŨNG

Học viện Báo chí và Tuyên truyền; Email: misavn1993@gmail.com

Nhận ngày 25 tháng 4 năm 2023; chấp nhận đăng tháng 6 năm 2023.

Tóm tắt: Trong bối cảnh hiện nay, khi tình hình thế giới có những biến động khó lường, trên mọi lĩnh vực, kể cả những biến động tự nhiên, kinh tế - chính trị - xã hội, nhất là trong bối cảnh an ninh phi truyền thống, rất dễ xảy ra những khủng hoảng trên phạm vi quốc gia. Và trong khủng hoảng, chúng ta cần những quyết sách, ứng xử mau lẹ ngay và luôn, khẩn cấp và bất thường - phi truyền thống, chưa hề có tiền lệ, để quản trị tình hình. Trong đại dịch Covid-19 vừa qua, chúng ta đã có những quyết sách mau lẹ, kịp thời về tài chính để hỗ trợ doanh nghiệp và người dân; nhưng mãi đến khi đại dịch sắp kết thúc, tiền mới có thể đến được các nhóm đối tượng được hưởng thụ. Do vậy, chúng ta rất cần ban hành luật về quản trị quốc gia trong khủng hoảng, để những quyết sách chính trị có thể đạt hiệu quả tức thì.

Từ khóa: quản trị khủng hoảng quốc gia; Covid-19; luật quản trị khủng hoảng quốc gia.

Abstract: In the current context, the world witnesses unpredictable changes in all fields including nature, economy, politics and society. Particularly, with the appearance of non-traditional security, it is likely to have crises on the national scale. In a crisis, we need decisions to have prompt, unprecedented, urgent and uncommon actions to manage the situation. During the recent Covid-19 pandemic, we made quick and timely financial decisions to support businesses and people. However, it was not until the pandemic nearly came to an end that the money could reach the target groups. Therefore, we urgently need to promulgate the law on national governance during the crisis, so that political decisions can have immediate impact.

Keywords: national crisis management; Covid-19; law on national crisis management.

1. Từ thực tế khủng hoảng đại dịch Covid-19

Khủng hoảng đại dịch Covid-19 bắt đầu nhen nhóm từ cuối 2019, đầu năm 2020; và ở Việt Nam, bắt đầu bùng phát từ giữa năm 2020; đặc biệt là từ tháng 4/2021 bùng phát nặng nề với tốc độ lây lan rất nhanh, diễn biến khó lường và mức độ nguy hiểm chưa từng có trong lịch sử đã tác động mạnh, sâu rộng đến mọi mặt của đời sống kinh tế - xã hội. Với việc đổi mới tư duy, phương pháp, cách tổ chức thực hiện phòng chống Covid-19 sang một giai đoạn mới, từ chủ trương theo đuổi "zero-Covid" sang thích ứng kiểm soát hiệu quả dịch Covid-19 khi thực hiện Nghị quyết số 128/NQ-CP của Chính phủ về ban hành Quy định tạm thời "Thích ứng an toàn, linh hoạt,

kiểm soát hiệu quả dịch Covid-19" Đặc biệt, ngay cuối năm 2020, Chính phủ đã ban hành các gói hỗ trợ người dân, doanh nghiệp với ý chí quyết sớm ổn định tình hình kinh tế - xã hội đang hết sức khó khăn.

Trung ương Đảng và Chính phủ đã kịp thời đưa ra những quyết sách chính trị và cụ thể nhiều gói cứu trợ giúp doanh nghiệp và người dân nhanh chóng ổn định sản xuất và đời sống, giảm thiểu khó khăn, khắc phục hậu quả. Nhờ đó, ngay khi đại dịch đi vào hồi cuối, hơn 11.900 doanh nghiệp thành lập mới, hơn 4.950 doanh nghiệp quay trở lại hoạt động trong tháng 11/2021, tăng tương ứng gần 44% và hơn 15% so với tháng 10 cho thấy các gói hỗ trợ đang được nền kinh tế hấp thụ tốt.

Tuy nhiên, cũng trong thời gian này, số lượng doanh nghiệp ngừng hoạt động, phá sản vẫn chưa dừng lại, doanh nghiệp vẫn còn vô vàn khó khăn khi vừa đảm bảo an toàn dịch bệnh cho người lao động vừa duy trì sản xuất trong khi nguồn lực đã cạn kiệt do chưa được tiếp sức kịp thời. Hàng ngàn cán bộ, nhân viên y tế xin nghỉ việc. Và hiện nay, hàng vạn công nhân đang mất việc, ngừng việc, cùng với đời sống những vùng tâm điểm dịch vẫn chưa có được sự ổn định chắc chắn.

Nguyên nhân chính là các gói hỗ trợ cấp bách và kịp thời cho doanh nghiệp và đời sống cư dân, rất chậm được giải ngân triệt để; nhiều đối tượng (cả doanh nghiệp và cư dân) vẫn chưa nhận được sự hỗ trợ ấy. Như vậy là quyết sách có rồi, tiền có rồi, nhưng lại vướng.

Tại sao lại như vậy?

Vấn đề chính nằm ở chỗ, trong khủng hoảng, dù đã kịp thời đưa ra quyết sách giải pháp kinh tế kịp thời, ấn tượng và bất thường nhưng cơ sở để giải mã nó thì vẫn dựa vào những quy định cũ, những cơ sở pháp lý cũ đã được ban hành để thực thi trong trạng thái bình thường, lối tư duy và nhận thức truyền thống; còn quyết sách giải pháp mới trong khủng hoảng đại dịch lại chưa có tiền đề pháp lý cho việc giải quyết trong trạng thái không bình thường - tức là trong trạng thái khủng hoảng. Chính nguyên nhân này làm cho các gói hỗ trợ bất thường và đủ lớn tương chừng như có thể tháo gỡ được khó khăn, nhưng lại chậm được giải mã và do đó, hiệu quả còn rất xa với mong đợi; và nếu không được giải quyết triệt để, hậu quả này sẽ nối tiếp phát sinh hậu quả khác, lớn hơn, phức tạp hơn.

2. Khủng hoảng quốc gia trong bối cảnh an ninh phi truyền thống

Khủng hoảng là một tình thế đã đạt tới giai đoạn nguy hiểm, gay gắt cần phải có sự can thiệp kịp thời, ấn tượng và bất thường để tránh hay sửa chữa thiệt hại lớn. Đó là theo góc tiếp cận khá kinh điển, góc nhìn kinh doanh của tạp chí Harvard. Có khủng hoảng kinh tế - xã hội, an ninh quốc phòng, thiên tai, tức là các lĩnh vực đời sống xã hội. Có khủng hoảng truyền thông. Khủng hoảng truyền thông là do truyền thông tạo ra, thông qua cung

cấp sự kiện, khơi gợi vấn đề, Vụ nước mắm nhiễm chất asen cuối năm 2016 là khủng hoảng truyền thông, do báo chí tạo ra. Nhưng tất cả các loại khủng hoảng, đều phải quay về vấn đề quản trị truyền thông.

Khủng hoảng bao giờ cũng bắt nguồn từ sự kiện bất ngờ, ngoài mong đợi, dễ mất kiểm soát thông tin, làm đảo lộn nhận thức, gây nghi ngờ/mất niềm tin, lan truyền cực nhanh, tác động đến các mối quan hệ; và đó là cơ hội ngàn vàng để gây chú ý của giới truyền thông. Trong môi trường truyền thông số thì quá trình lan tỏa thông tin, năng lực tác động vào các mối quan hệ, nhất là quan hệ với cộng đồng được nhân lên gấp bội. Vậy nên, cần có kiến thức và kỹ năng xử lý khủng hoảng và quản trị truyền thông trong khủng hoảng. Mục đích quản trị khủng hoảng là chấm dứt khủng hoảng, hạn chế thiệt hại, khôi phục niềm tin, khôi phục lại tình trạng ban đầu và có thể biến khủng hoảng thành cơ hội quảng bá thương hiệu. Giai đoạn đầu của đại dịch Covid-19, cho đến cuối năm 2020, Việt Nam đã biến khủng hoảng Covid-19 thành cơ hội khẳng định và quảng bá thương hiệu Việt Nam trong kiểm soát dịch bệnh.

Vấn đề xử lý khủng hoảng có hệ kiến thức đặc thù của nó, mà lâu nay chúng ta ít để ý trên tầm mức quốc gia. Và qua khủng hoảng đại dịch Covid-19 vừa rồi, một số điểm yếu bộc lộ. Chẳng hạn, nguyên tắc quản trị khủng hoảng là một đầu mối - người đứng đầu cơ quan/ tổ chức; xử lý ngay và luôn, ra quyết sách ngay lập tức; có kiến thức, hiểu biết chuyên nghiệp; minh bạch thông tin và chia sẻ lợi ích. Muốn như vậy, phải có sự chuẩn bị kỹ lưỡng cả về kiến thức, thái độ ứng phó, phương thức hành xử và cả bộ máy dự phòng.

Trong thế giới đương đại, toàn cầu hóa trên nền tảng công nghệ số, trong bối cảnh an ninh phi truyền thống, rất dễ xảy ra những khủng hoảng quốc gia, thậm chí khủng hoảng toàn cầu, mà đại dịch Covid-19 chỉ là một dẫn chứng đang còn nóng hổi. Trong tình hình bùng nổ thông tin trên mạng xã hội (MXH), càng dễ xảy ra những bất trắc có thể dẫn đến khủng hoảng quốc gia. Bởi vì, trong môi trường truyền thông số, xã hội số, kinh tế số,

thì vấn đề an ninh phi truyền thống, an ninh quốc gia trọng tâm cần được chú ý giải quyết là vấn đề an ninh mạng. Trong đó, những vấn đề có thể đang nhen nhóm mối đe dọa khủng hoảng toàn cầu dễ dẫn đến khủng hoảng quốc gia, như vấn đề năng lượng, vấn đề an ninh lương thực, vấn đề đứt gãy chuỗi nguồn cung hay đặt hàng, vấn đề hệ dữ liệu siêu lớn (Bigdata) và môi trường truyền thông số, môi trường online, □

Khủng hoảng quốc gia, thông thường là từ những sự kiện/ vấn đề xảy ra trong đời sống, có thể là từ một quyết sách, từ một sự cố, sự kiện khách quan, □ Chẳng hạn, nỗ lực conterneur pháo ở sân vận động Mỹ Đình trước dịp kỷ niệm 1000 năm Thăng Long là rất bất ngờ; do quản trị và xử lý chưa có kinh nghiệm nên đã gây ra hoảng loạn, phân nào mất niềm tin, □ Hay vụ cá chết hàng loạt ở 4 tỉnh miền Trung, □ ban đầu cũng loay hoay để đánh lái thông tin nhưng báo chí vào cuộc khẩn trương, chỉ thẳng vào nhà máy cán thép Por-mosa, □ Trong môi trường truyền thông số, hầu hết các sự kiện bất ngờ, ngoài dự đoán như vậy chủ yếu được thông tin và lan truyền trên MXH; từ đó dẫn đến những hậu quả khó kiểm soát cả về nhận thức, thái độ và hành vi xã hội trên quy mô rộng lớn, bất ngờ, khó kiểm soát, có thể đe dọa, uy hiếp lợi ích quốc gia; trước hết là lợi ích chính trị, kinh tế, an ninh, quốc phòng, □ và cuối cùng là làm suy giảm niềm tin vào thể chế, đời sống bất an, khó khăn phức tạp, □ ; thậm chí đe dọa đến sự ổn định, tồn vong của thể chế, □

Khủng hoảng quốc gia có thể được nhìn nhận ở các cấp độ khác nhau về mức độ và tính chất tác động của loại vấn đề, về ảnh hưởng, về phạm vi không gian, khu vực, □ nhưng đều đe dọa đến lợi ích quốc gia.

Trong thời đại ngày nay, mọi khủng hoảng đều có thể gây ra những hệ lụy khó lường, và trong môi trường truyền thông số.

Trong môi trường truyền thông số hiện nay, những đe dọa khủng hoảng hoặc khủng hoảng xảy ra, thường bắt đầu và lan tỏa siêu nhanh từ môi trường MXH khi an ninh mạng gặp vấn đề khó kiểm soát. Vậy thế nào là môi trường truyền thông

số? Và môi trường truyền thông số có những khả năng siêu việt gì có thể làm cho hệ quả khủng hoảng có thể tạo ra theo cấp số nhân?

Môi trường truyền thông số có thể được hiểu là môi trường truyền thông do kỹ thuật và công nghệ số làm nền tảng; nó có thể tạo ra những khả năng siêu việt sau đây:

Thứ nhất, môi trường số có thể tạo khả năng *siêu kết nối xã hội*. Đặc trưng cơ bản nhất của kỹ thuật - công nghệ số là kết nối; từ kết nối trong kỹ thuật - công nghệ số dẫn đến khả năng siêu kết nối xã hội. Khả năng siêu kết nối xã hội này vừa có thể tạo ra siêu lợi ích, vừa có thể tạo ra siêu đe dọa (khủng hoảng) đến lợi ích - từ lợi ích chính trị, kinh tế, an ninh quốc phòng, đời sống cư dân, mà trước hết là lợi ích bao trùm trên an ninh mạng. Siêu kết nối xã hội, nhìn từ nguồn lực và sức mạnh mềm quốc gia, nên được nhìn nhận kỹ lưỡng trong quản trị quốc gia, nhất là trong khủng hoảng quốc gia.

Thứ hai, môi trường truyền thông số đã và đang tạo ra hệ sinh thái online (HSTO); mà hệ sinh thái này có khả năng tạo ra *siêu tương tác xã hội*. Chính khả năng siêu tương tác này có thể làm cho những thành công và hạn chế trong quá trình quản lý kinh tế - xã hội nhân lên gấp bội lần. Đây là một trong những khả năng tiềm ẩn những siêu quyền lực cũng như những rủi ro trong quản trị khủng hoảng quốc gia, nếu không được quản trị tốt, từ an ninh mạng.

Thứ ba, như trên đã đề cập, môi trường truyền thông số gắn với quá trình tạo ra hệ dữ liệu Big Data; và hệ dữ liệu Big Data, chỉ không lâu nữa, có thể sẽ trở thành vấn đề toàn cầu. Vậy nên, từ vấn đề Big Data, sẽ có thể làm bùng nổ khủng hoảng, đe dọa an ninh quốc gia trên mọi lĩnh vực kinh tế - xã hội, trước hết là trên an ninh mạng. Và, liệu chúng ta đã sẵn sàng ứng phó khi khi hệ dữ liệu Big Data xảy ra khủng hoảng? Rõ ràng đây là chuỗi vấn đề mới mẻ, đã và đang tạo ra trong môi trường truyền thông số; nó vừa là những khả năng siêu việt, vừa là những thách thức ẩn chứa, tiềm ẩn rủi ro, thách thức an ninh mạng quốc gia, nhất là khi xảy ra khủng hoảng quốc gia.

Thứ tư, hiện nay chúng ta đang tuyên truyền và khởi động cho những bước đi của quá trình chuyển đổi số quốc gia. Điều này có nghĩa là, chúng ta chưa có tiền đề cần thiết về nhận thức sâu rộng trong hệ thống chính trị và càng chưa thể tạo lập được môi trường pháp lý cho vấn đề quản trị khủng hoảng quốc gia nếu xảy ra khủng hoảng hệ Big Data nói riêng và an ninh mạng nói chung.

Nói cách khác, trong quản trị khủng hoảng quốc gia rất cần nhận thức và hệ giải pháp cấp bách, kịp thời, ấn tượng và bất thường, thì những tiền đề này hiện vẫn đang đậm và nặng chất **“truyền thống”** như cũ. Đây là một điểm nghẽn cơ bản nhất của quản trị ANMQG trong bối cảnh an ninh phi truyền thống.

3. Cần ban hành Luật Quản trị khủng hoảng Quốc gia

Từ nhận thức trên đây cần sớm ban hành luật quản trị khủng hoảng quốc gia.

Mục đích của Luật này là bước đầu tạo lập môi trường pháp lý cơ bản nhằm ứng phó với mọi rủi ro (do chủ quan và khách quan) có thể xảy ra, quản trị quốc gia trong khủng hoảng ở mọi cấp độ, dưới mọi hình thức; nó cho phép phát huy tối đa trách nhiệm người đứng đầu các cấp, nhất là chính phủ và các tỉnh/thành phố trực thuộc trung ương, trong giải quyết/quản trị khủng hoảng, mà các cơ sở pháp lý truyền thống/trước đây có thể vượt qua để cho các giải pháp cấp bách, kịp thời, ấn tượng và bất thường, có hiệu lực ngay, có thể giải quyết được ngay những bất trắc đang xảy ra, đang đe dọa lợi ích quốc gia, nhất là an ninh chính trị, an ninh kinh tế, an ninh quốc phòng, và bao trùm là ANMQG.

Trong bối cảnh an ninh phi truyền thống, Luật Quản trị khủng hoảng Quốc gia chú trọng giải quyết các mối quan hệ chính yếu, trong đó có quan hệ liên quan đến ANMQG và truyền thông. Bởi vì các mối quan hệ này có khả năng chi phối, điều chỉnh nhanh, tức thì, rộng khắp nhất đến môi trường truyền thông số, xã hội số.

Cùng với việc xây dựng, ban hành luật về quản trị khủng hoảng quốc gia, cần hình thành cơ chế vận hành như bộ máy ảo, để có thể thực thi hiệu

quả việc quản trị khủng hoảng quốc gia hiệu quả nhất có thể.

4. Cần thống nhất quan điểm, thái độ và hành vi

Trong cuộc sống hay trong công việc, người ta quan niệm thế nào thì hành xử như vậy. Do đó, muốn thay đổi cách thức hành xử, thì phải thay đổi quan niệm. Quan niệm là nhận thức, hành xử là kỹ năng. Vậy nên, muốn có hành xử/kỹ năng đúng đắn, sáng tạo, thì cần có nhận thức đúng; muốn có nhận thức đúng, thì cần mở mang hiểu biết, cập nhật thông tin, kiến thức, cũng như chia sẻ kỹ năng và kinh nghiệm.

Hiện nay, những vấn đề liên quan đến quản trị an ninh phi truyền thống, ANMQG, cũng như vấn đề chuyển đổi số để từng bước xây dựng xã hội số, kinh tế số, đang đòi hỏi rất nhiều hệ kiến thức để có thể làm cơ sở hình thành hệ kỹ năng và phương thức hành xử cho đội ngũ cán bộ chủ chốt các cấp, liên quan đến vấn đề an ninh phi truyền thống và ANMQG, trước mắt là vấn đề chuyển đổi số, chưa được chuẩn bị một cách cơ bản và hệ thống; trước hết là giải mã hệ thống khái niệm cơ bản, cũng như quan điểm chỉ đạo của Đảng và Nhà nước, cho đến các vấn đề liên quan.

Trong bối cảnh phát triển từng ngày của kỹ thuật và công nghệ số, sự biến đổi nhanh của môi trường truyền thông số, những vấn đề đặt ra cho ANMQG ngày càng cấp bách, việc khởi xướng ban hành Luật Quản trị khủng hoảng quốc gia càng có ý nghĩa vừa cơ bản, vừa cấp bách; coi đó là hệ vấn đề giúp quản trị ANMQG hiệu quả trong tình trạng khẩn cấp; chậm ban hành Luật này, dễ dẫn đến bị động, dễ gây hậu quả khó lường trong quản trị quốc gia thời đại số./.

** Bài viết là kết quả nghiên cứu trong khuôn khổ Đề tài cấp Nhà nước KX04.32/21-25: “Vấn đề an ninh phi truyền thống, trọng tâm là an ninh mạng trong nền an ninh quốc gia” thuộc Chương trình khoa học xã hội trọng điểm cấp quốc gia giai đoạn 2021-2025 “Nghiên cứu khoa học lý luận chính trị giai đoạn 2021-2025” (mã số KX04/21-25).*